

Кобетяк А. Р.
д. політ. н., доцент
професор кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПОЛІТИЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО АВТОКЕФАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Проблематика автокефалії Української православної церкви, яка охоплює всі наявні православні юрисдикції в Україні, є закономірним етапом історичного, політичного та духовного розвитку українського суспільства. Формування незалежної православної церкви в Україні має тривалу історію, позначену численними спробами утвердити церковну самостійність. Уже на початку ХХ ст. було здійснено чотири спроби проголошення Української автокефальної церкви – «державна»,

«революційна», «еволюційна» та «канонічна» [2, с. 240], що свідчить про сталість прагнення до духовної незалежності.

Необхідність автокефалії зумовлена комплексом історичних, політичних, культурних і безпекових чинників. Українська православна традиція, що бере початок від хрещення Русі, зазнавала тривалого впливу зовнішніх сил, передусім російської церковної та імперської політики. Втрата церковної автономії у XVII ст. внаслідок політичного ослаблення українського козацтва призвела до духовного підпорядкування Московському патріархату, що стало одним із механізмів культурної асиміляції українського народу. У цьому контексті проголошення автокефалії набуває значення не лише релігійного, а й національно-державного акту, спрямованого на зміцнення української ідентичності, духовного суверенітету та історичної справедливості.

Проблема церковної самостійності тісно корелює з процесом формування національної свідомості. Упродовж століть православна церква виконувала функцію духовного осередку українського народу, сприяючи його культурній єдності. Наявність власної Помісної церкви, що діє відповідно до українських традицій і задовольняє духовні потреби віруючих, є передумовою збереження культурної самобутності та моральних засад суспільства. Автокефалія, у цьому сенсі, постає продовженням державного суверенітету у духовній сфері: повна незалежність держави неможлива за умов підпорядкування релігійного центру іноземній церковній юрисдикції. З огляду на це, розташування центру церковного управління на території держави-агресора створює загрозу духовній безпеці та деформує релігійне життя.

Сучасні геополітичні процеси, зокрема російсько-українська війна, виразно продемонстрували, що церковна залежність може бути використана як інструмент політичного впливу та гібридної агресії. У цьому контексті створення єдиної незалежної Української православної церкви постає питанням не лише духовної самодостатності, а й національної безпеки. Автокефальна церква має стати моральним орієнтиром суспільства, чинником національної консолідації та духовної стабільності в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

У духовно-ціннісному вимірі автокефалія виконує функцію морального відродження українського суспільства. Незалежна церква, вільна від зовнішнього контролю, здатна не лише задовольняти релігійні потреби громадян, а й формувати національну духовну культуру, виступаючи джерелом морального авторитету. Її місія полягає у сприянні вихованню громадян, відповідальних перед Богом, суспільством і державою, а також у збереженні традиційних духовних і моральних цінностей. У цьому контексті Українська автокефальна церква покликана забезпечити єдність суспільства навколо ідеалів добра, справедливості та правди.

З моменту відновлення державної незалежності у 1991 р. питання автокефалії знову набуло актуальності на хвилі національного відродження. Як зазначає архімандрит Кирило (Говорун), після проголошення незалежності питання автокефалії стало лише питанням часу [1]. Проте відсутність політичної волі та адміністративних передумов, а також збереження потужного російського впливу на релігійне життя в Україні значно ускладнили цей процес.

У процесі трансформації сприйняття автокефалії можна виокремити кілька ключових детермінант. Першою стала позиція Української православної церкви Московського патріархату, яка після 1991 р. намагалася позиціонувати себе як проукраїнську структуру. Попри окремі спроби досягти більшої автономії, зокрема за митрополита Володимира (Сабодана), церква тривалий час залишалася під юрисдикцією Московського патріархату та зберігала домінуюче становище у релігійному просторі [3, с. 64].

Другим чинником став особистісний аспект, пов'язаний із діяльністю патріарха Філарета. Його прагнення очолити процес формування єдиної національної церкви сприяло створенню УПЦ Київського патріархату, яка, однак, тривалий час залишалася невизнаною у світовому православ'ї. Лише у 2018 р. завдяки компромісній позиції та діалогу між церковними ієрархами процес автокефалізації набув реального завершення.

Визначальним політичним чинником став початок російсько-української війни. Анексія Криму та агресія на сході України актуалізували питання церковної незалежності як елементу державної безпеки та духовної суверенності. Саме ці події стали каталізатором міжнародного визнання автокефалії та перегляду позицій частини українського суспільства і церковних структур [1].

Еволюція сприйняття автокефалії від заперечення до її визнання як норми існування Помісної церкви демонструє глибокі зміни у релігійній свідомості українців. Якщо раніше автокефалія розглядалася як прояв розколу, то нині вона усвідомлюється як природне прагнення до самостійності та духовної зрілості. Ця зміна позицій обумовлена поєднанням релігійних, політичних, адміністративних і воєнних факторів, що в умовах війни зробили залежність від церковного центру в Росії практично неможливою.

Отже, автокефалія Української православної церкви постає не лише як релігійний чи канонічний феномен, а як форма духовного самоствердження нації та прояв її політичної зрілості. Вона є складовою процесів державотворення, зміцнення національної ідентичності й моральної консолідації суспільства. У перспективі автокефальна церква здатна стати чинником духовної безпеки та стабільності, сприяючи

формуванню єдиної політичної нації та посиленню суверенітету України у глобальному релігійному просторі.

Література

1. Кирило (Говорун), архімандрит. Три чинники, чому Українська Церква автокефалію отримала саме у 2018 році. 2022. URL: <https://risu.ua/kirilo-govorun-nazvav-tri-chinniki-chomu-ukrayinska-cerkva-avkefaliyu-otrimala-same-u-2018-roci>.

2. Кобетяк А. Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви. Дис. д-ра політ. Наук. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 465 с.

3. Українське суспільство, держава і церква під час війни. церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. *Інформаційні матеріали*. Київ, 2024. 116 с.